

karilaiset itse eivät ehkä huomaisi tarttua. Mielenkiintoista on, miten unkarilaiset historioitsijat reagoivat Nyssösen tutkimukseen. Joka tapauksessa kyse on sen luokan työstä ja kannanotosta, että se herättää Unkarissa varmasti huomiota.

Nyssösen tutkimuksen rakenne on perusteltu ja toteutus on kaikin puolin toimiva. Hänen viittaustekniikkansa on tietyllä tavalla ongelmallinen. Se on kyllä sinänsä asian- ja johdonmukainen: viitteet on yhteiskuntatieteissä tavallisen käytännön mukaan sijoitettu tekstin sisään sulkeisiin ja lyhenteitä on käytetty järjestelmällisesti. Mutta etenkin niissä kohdin, joissa lähteinä on käytetty sanomalehtiä ja viittauksia on runsaasti, silmä tahtoo eksyä lyhenneviidakkoon ja lukunautinto häiriintyy. Kyse on kuitenkin lähinnä kauneusvirheestä. Historioitsijoiden käyttämä alaviitetekniikka olisi tässä tapauksessa varmasti toiminut paremmin.

Hieman enemmän olisin odottanut Nyssöseltä koko historiapolittisen genren yleistä esittelyä, ja oma kappale vuoden 1989 murroksen laukaisemasta historian uudelleenarvioinnista ja sen merkityksestä siirtymävaihetta elävälle maille olisi liittännyt tässä käsiteltyä problematiikkaa laajempiin yhteyksiinsä. Toki Nyssösellä on siellä täällä viittauksia eri maiden historiakeskusteluihin, mutta ne olisi ehkä kannattanut esittää hieman kootummin ja yleisemmässä teoreettisessa asussa kuin nyt on tapahtunut.

Seppo Hentilä

Muistelmia ajantasaisesti

Esko Aho: Kolme kierrosta. Presidentinvaalit ja niiden jälkinäytös Esko Ahon päiväkirjan kertomana. Otava 2000. 224 s.

Martti Ahtisaari: Tehtävä Belgradissa. WSOY 2000. 283 s.
Alpo Rusi: Mariankadun puolelta. Otava 2000. 368 s.
Kalevi Sorsa: Ihmisiä, ilmiöitä. Otava 2000. 281 s.

■ Kun historiantutkimus on vasta päässyt kunnolla kiinni Urho Kekkonen aikaan, niin kuluneen syksyn poliittisissa muistelmissa ja päiväkirjoissa käsitellään jo Tarja Halosen valintaa tasavallan presidentiksi ja hänen virkakautensa alkukuukausiakin. Historiaa kuvataan siis hyvin ajantasaisesti eli ”reaaliajassa”. Näin tapahtuu muuallakin; muun muassa Helmut Kohl on julkaissut muistelmansa, joissa hän käsittelee kukistumistaan ja viime vuosien ahdinkoaan.

Tällaisista teoksista puuttuu tietenkin ajan tuoma perspektiivi, mutta aitoudessaan pikamuistelmien voi rinnastaa lähes päiväkirjaan. Julkaistujen päiväkirjojen aitous on puolestaan tietokoneaikana kasvava ongelma. Tekstistä ei voi nähdä jälkikäteisiä muutoksia siten kuin yliviivauksia ja muita merkintöjä vaikkapa J.K. Paasikiven päiväkirjojen alkuperäisversioista – ei ainakaan, jos ei pääse avaamaan tekijän tietokoneen sisuksia.

*

Esko Ahon teos on päiväkirja, jonka aitoutta sen toimittaja Lauri Kontro vakuuttaa. Ei ole syytä epäillä häntä. Teos kuvaa avoimesti Ahon toimia viime presidentinvaalissa. Ns. kolmatta kierrosta eli Harvardin-matkaa käsittelevä osuus on sen sijaan vain lyhyt epilogi, joka ei paljon uutta kerro asioita vähänkään seuranneelle.

Vaalikampanjasta päiväkirja antaa hyvän ja varsin raadollisen kuvan. Poliitiikan sisältö ei Mäntyniemeen pyrittäessä merkitse juuri mitään. Vielä ensimmäisen suoran vaalin edellä 1994 muun muassa tämän kirjoittaja yritti vertailla julkisuudessa ehdokkaiden tavoitteita; kuusi vuotta aikaisemmin heidän puheensakin tuntuivat tärkeiltä. Nyt merkitystä tuntui olevan vain pärjäämisellä televisiokeskusteluissa tai muussa julkisuudessa ja mielipidemittausten lukemilla. Aho käytti myös niukkaa aikaansa paljon tv-mainoksensa kuvaamiseen.

Tämä kaikki ei tarkoita sitä, etteikö Aholla ja muillakin presidenttiehdokkailla olisi ollut periaatteita ja tavoitteita. Ne vain otettiin annettuina tekijöinä ja kaikki voimat keskitettiin taktiikkaan – imagon kirkastamiseen ja kampanjointiin. Tv-keskusteluissa on ylipäänsä vaikea aidosti pohtia, saati kehitellä ajatuksiaan. Sen sijaan niissä on osattava valita oikeat vuorosanat valmiiksi laadituista ja usein harjoitelluistakin repliikeistä niin, että esiintymisen näyttää spontaanilta.

Aholle tärkeää oli myös maakuntien kiertäminen. Päiväkirja osoittaa tämän riskit. Vaalitilaisuuksiin lähtevät en-

nen muuta kunkin ehdokkaan varmat kannattajat. Heidän innostuksensa sokaisee helposti kampanjaorganisaation, sillä ensisijaistahan olisi voittaa puolelleen epävarmoja äänestäjiä. Aho yritti hillitä avustajien voitonvarmuutta, muttei kyennyt itsekään aina välttämään toiveajattelun tartuntaa.

Ehkä vielä suurempi riski oli se, että Ahon kellonaikojen tarkkuudella kuvaama kampanjakierros olisi väsyttänyt kenet tahansa. Kun ehdokas pääsi viikkokausien ajan kortteeriinsa vasta pikkutunneilla ja ryhtyi sen jälkeen vielä viimeistelemään seuraavan päivän esiintymisiä, totta kai tämä näkyi – ennen muuta tv-kuvasa. Aho otti tosin ennen tärkeitä tv-esiintymisiä nokkaunet, mutta tämä ei kuitannut täysin univelkaa. Tv-katsoja näki hie-man jäykän ehdokkaan.

Keskustelua ”kännykkäisäs-tä” on väitetty avaimeksi vaalin tulokselle. Päiväkirjassa tätä asiaa ei paljon pohdita. Esiin nouseva Ahon avustajajoukko vaikuttaakin yksipuoliselta. Heissä oli poliitikkojen ohella urheilumiehiä. Sen sijaan esim. kulttuuriväkeä, etenkin naisia, ei juuri esiin vilahda.

Päiväkirjan aitoutta todistaa sekin, että Ahon teksti on yksinkertaisen toteavaa. Jo aiemmissa teoksissa on nähty, että kirjoittaa hän osaa.

*

Martti Ahtisaarta on kirjan teossa avustanut kokenut diplomaatti ja journalisti Paavo Keisalo. Kuten edellisen presidentin teksteistä yleensä, myös Kosovo-teoksesta joutuu arvailemaan, mikä on muistelijan omaa sanomaa, mikä vain hänen hyväksymäänsä. Syntyta-

pa ei kuitenkaan vähennä muistelmien arvoa, sillä teksti nojautuu selvästi muistiinpanoihin ja muihin alkuperäislähteisiin. Arkistojen anti avautuu siis nykyään nopeasti, joskin valikoidusti; emme tiedä, mitä on jätetty kertomatta.

Muistelmien syntytapakin vahvistaa käsitystä siitä, että Ahtisaari on käytännön toimija ja ennen muuta hyvä työryhmien vetäjä, ei omissa oloissaan viihtyvä pohtija ja kirjoittaja. Tätä kuvaa myös muistelmien sisältö. Mauno Koiviston paljon käsittelemät perimmäiset kysymykset Kosovon kriisistä Ahtisaari kuittaa melko ylimalkaisesti. Koiviston nimeä ei teoksessa edes mainita.

Vaikea kysymys on etenkin se, millä oikeutuksella ”kansainvälinen yhteisö” hyökkäsi suvereenin Jugoslavian kimp-puun sivuuttaen YK:n. Ahtisaari sallii tällaisen puuttumisen valtioryhmille, joiden jäsenillä ”on yhteiset arvot” ja ”jotka kunnioittavat ihmisoikeuksia omalla alueellaan”. Kosovossa ”kansainvälinen yhteisö” joutui ottamaan vastuun”, Ahtisaari huokailee. Lausahdus tuo mieleen Kiplingin runon ”valkoisen miehen taakasta”. Ahtisaaren kuva tilanteesta on hyvin mustavalkoinen. Jugoslavia oli ”epäonnistunut valtio” ja sen johto ”yksin syyppää tilanteeseen”.

Epäilemättä kriisissä oli tarjolla vain huonoja vaihtoehtoja. Asetuin itse lukuisissa pääkirjoituksissa tukemaan Naton ja Suomen linjaa, mutta sentään monin varauksin. Ahtisaari näyttää omaksuneen Naton propagandan karvoineen päivineen. Kriittisiä ”intellektuelleja” (lainausmerkit MA) hän

piikittelee Amerikan-vastaisuudesta.

Loikattuaan periaateongelmien yli Ahtisaari kuvaa laveasti toimiaan käytännön töissä, joissa hän on taitava. Vaulukomministeri Strobe Talbotin pyytäessä Ahtisaaren palveluksia perusongelma oli jo kypsynyt pitkälle. Jugoslavian presidentti Slobodan Milosevic oli siis oivaltanut, että hänen oli pakko myöntyä saadakseen Naton pommitukset loppumaan. Häntä tukeneen Venäjän edustajan Viktor Tshernomyrdinin mukaan oli vain löydettävä sopiva taho, jolle Milosevic voi ”luovuttaa miekansa” menettämättä täysin kasvojaan.

Miekan vastaanottaja ei voinut olla Jugoslaviaa pommittaneesta Nato-maasta ja historiallisista syistä kaikkein viimeiseksi EU:n puheenjohtajamaasta Saksasta. Suomen presidentti oli sen sijaan mitä sopivin henkilö tehtävään. Hänet keksi Yhdysvaltain ulkoministeri Madelaine Albright. Ahtisaari, joka oli aiemmin torjunut YK:n pääsihteerin Kofi Annanin tarjouksen laveammasta välittäjän tehtävästä, suostui nopeasti saaden aikanaan EU:n muodollisen mandaatin. Avainasemassa olivat silti Yhdysvallat ja Venäjä.

Kosovon kriisin ratkaisi siis Yhdysvaltain sotilaallinen ylivoima. Tämän tiedosti myös Ahtisaari, joka torjui tiukasti eräiden EU-johtajienkin vällyttämät ehdotukset tulitauosta jo ennen Milosevicin ”miekan luovutusta”. Ahtisaaren roolia ei silti pidä väheksyä, vaikkei parhainkaan diplomatia olisi riittänyt ilman voimakeinoja ja niiden uhkaa. (Maasodan mah-

dollisuuskin nousi esille.) Milosevic yritti tietenkin saada Venäjän, Kiinan ja eräiden muidenkin maiden tukemana mahdollisimman edulliset ehdot. Hän onnistuikin pehmentämään pommituksia edeltäneen Rambouillet'n kokouksen ehtoja, minkä Ahtisaari tosin jokseenkin sivuuttaa.

Ahtisaaren vetämien neuvottelujen avainkysymys oli Kosovon tuleva muodollinen asema ja alueen hallinto. Muistelmät kuvaavat yksityiskohtaisesti mutkikasta prosessia. Jatkuvat puhelinkeskustelut eri suuntiin olivat Ahtisaaren keskeinen väline julkisuudessa nähtyjen kolmikanta- ja muiden neuvottelujen ohella. Hän oli taitava taktikko, joka osasi varoa ansoja ja johdatella keskustelujäseniä eteenpäin hankalissakin paikoissa.

Teos on osin uuvuttavankin yksityiskohtainen, mutta todistusvoimainen ja epäilemättä välttämätön lähde tutkimukselle. Persoonallista otetta, kuten luonnehdintoja keskeisistä henkilöistä, jäi kuitenkin kaipaamaan. Rungas kuvitus ja nasevat kuvatekstit paikkaavat tosin aukkoa.

*

Ahtisaaren neuvonantajalla *Alpo Rusilla* on muistelijana sama kohtalo kuin Keijo Korhosella. Molempien teoksista on kaivettu esiin henkilökohtaiset piikittelyt, joista saa helposti syntymään meheviä lehtijuttuja. Herjat ovat kuitenkin vain pippureita historian tohtorien keitoissa. Teosten pääanti on sekä kiintoisaa analyysiiä Suomen kansainvälisestä asemasta että avointa kuvausta politiikan arkipäivästä.

Satunnaisten tapaamisten

perusteella olin pitänyt Rusia sympaattisena, hieman koukeroisena pohdiskelijana, jolla oli varmaan vaikeuksia kyynisten karriäridiplomaattien joukossa. Hämmästyin siis hieman, kun häntä alettiin kuvata suomalaisen politiikan valtiaaksi, jota ei voinut edes luonnehtia harmaaksi eminenssiksi. Yllättävä oli myös monen johtavan toimittajan saama mielikuva moitteita jakelevasta ja myllykirjeitä lähettävästä satraapista; kerran sain toki itsekin ryöpyn niskaani.

Muistelmien perusteella Rusi-kuvani yhdentyy. Rusi oli Linnassa idealisti, jolla oli suuria vaikeuksia toteuttaa tavoitteitaan. Paineet purkautuivat sitten eri tahoille, myös muistelmiin. Vaikeampi on arvioida Ahtisaaren ja Rusin suhdetta. Ehkä käytännöllisesti suuntautunut presidentti tarvitsi neuvonantajansa kaltaista pohdiskelijaa. Monet asiat, kuten mediasuhteet olisi vain pitänyt antaa jonkun toisen hoidettavaksi. Rusin haikaileman "Ahtisaari-liikkeen" tavoitteista puolestaan vähän jokaisella siihen kuuluneella lienee ollut oma käsityksensä, jos liikettä syksyn 1993 jälkeen enää olikaan.

Rusi kitkeröityi mm. siitä, ettei Ahtisaaren puheisiin kiinnitetty juuri huomiota julkisuudessa, kun jokseenkin jokainen Mauno Koiviston esiintyminen herätti laajan keskustelun. Koiviston teeseissä kaikui kuitenkin aina hänen oma äänensä. Ahtisaaren osalta ei sen sijaan edes yritetty peittää sitä, että joku toinen – usein Rusi – oli tehnyt tekstin. Hän näkee yhä suuria viisauksia truismeissa selitellen niitä muistelmis-

saankin. Hyvä esimerkki on teollisuusjohtajille 1996 esitetty "Ahtisaaren yhteiskunnallisen näkemyksen yhteenveto".

Sovinnaisuus ei johtunut kuitenkaan vain puheiden luonnostelijoista. "Berliner Reden" ensimmäiset versiot 1998 olivat Rusin mukaan presidentti Roman Herzogin vastaavan puheen lailla haastavia, mutta Ahtisaari ei luonnosta hyväksynyt. "Kirjoitimme perinteisen puheen, jossa ei ollut särmiä, mutta jossa selostettiin Suomen ulkopoliittikkaa Euroopan historian valossa", Rusi kertoo. Kuulijat muistanevat puheen lähinnä saksannoksen kömpelyydestä.

Ulkopolitiikassa Rusi torjuu Suomen erityissuhteen Venäjään. J. K. Paasikiven opetuksia maantieteestä ja varoituksia itänaapurin tilapäisen heikkouden vähättelystä ei kannatane kuitenkaan unohtaa. Näillä teeseillä voi hyvin perustella myös Rusin ajamaa Nato-jäsenyyttä.

Rusin on vaikea ymmärtää monia yksinkertaisia realiteetteja. Hänen omaan asemaansa heijastui toimiminen aiemmin useassakin puolueessa. Hannes Kulvikin kiihkeäksi puolustajaksi Rusi oli tämän vuokralaisena ja ystävänä hieman jäävi. Muistelijan kuvittelemat salaliitot rönsyilevät hämmästyttävän pitkälle. Kallilla tällä ei pidä kuitenkaan peittää kirjan suuria ansioita Ahtisaaren presidenttikauden kuvauksena. Teksti on sujuvaa ja kuvitus kiinnostavaa.

*

Kalevi Sorsan muistelmasarjasta on toistaiseksi valmistunut vasta ensimmäinen osa. Väli-työnään hän on julkaissut kir-

joituskokoelman, josta tämän aikakauskirjan aihepiiriin kuuluu lähinnä kuvaus Tarja Halosesta. Muista teksteistä on kuitenkin syytä panna merkille Sorsan kiinnostus historialliseen lähestymiseen. Hänen tulkinnoistaan voi keskustella, mutta joka tapauksessa hän näkee asioiden taustan.

Tarja Halosta kuvaavan artikkelin taustalla on Sorsan avoimesti myöntämä pettymys tapahtumiin ennen presidentinvaalia 1994. Sorsa ei kuvitele, että hänellä olisi ollut menestymisen mahdollisuuksia enää viime vaalissa. Halosen voitto oli Sorsalle kuitenkin hyvitys. Hän näkee uuden presidentin kasvatikseen, jollei inkarnaatiokseen. Halosen kissoja kuvattaessa henkiin heräsi kerrassaan nuori runoilija Sorsa.

Halosen pienoiselämäkerta on ihannoiva, mutta informatiivinen. Sorsa kuvaa kiintoisesti mm. tulevan presidentin lapsuutta Kalliossa. Perhe ei ollut poliittisesti kovin aktiivinen, mutta partioon ei tytär saanut liittyä. Oppikoulussa ei vanhempien mukaan tullut ki-

nastella, mutta "kaikkea, mitä herrojen koulussa opetetaan, ei pidä uskoa. Piti vähän tarkistaa kotona, mitä Suomen historiaan tuli ja vähän muuhunkin", Halonen muisteli Sorsalle.

Epäilemättä 1950-luvun oppikoulu oli hengeltään porvarillinen, mutta olisiko Jalmari Jaakkolan, Heikki Wariksen ja Martti Ruudun aiemmin johtamassa koulussa tyrkytetty historianopetuksessa sentään propagandaa edes vuodesta 1918? Halosen äiti toisaalta kauhisteli, kun nuoret alkoivat laulaa "kapinalauluja". Halonen myöntää itsekin, "että ei työväenluokkakaan ollut ennakkoluuloista vapaa".

Jos Sorsa kuvaa melko laiveasti Halosen lapsuutta, hän sivuuttaa vähällä tämän opiskeluajan. Kuitenkin se on ollut usein tärkeää maailmankuvan muotoutumisen aikaa. Halonen toimi melko aktiivisesti Eteläsuomalaisessa Osakunnassa, jonka johtajia olivat tuolloin mm. Matti Klinge, Vesa Vainio ja monet muut nykyään tunnetut hahmot. Mitä Kallion tyttö koki täällä

asemansa? Nousevaan radikaalisiin hän näyttää suhtautuneen tuolloin lähinnä seurailijana. Vaikuttajaksi hän tempautui vasta tultuaan valituksi 1969 tavanomaisessa hakuprosessissa Suomen Ylioppilaskuntien Liiton sosiaalisihetkiksi.

Sorsa kuvaa tarkoin Halosen poliittista uraa ja etenkin viime presidentinvaalien tapahtumia – mm. Martti Ahtisaaren aluksi nuivaa suhtautumista tulevan seuraajansa ehdokkuuteen. Ainakin eräitä Sorsan väitteitä on kiistetty. Tutkijoiden on tietenkin tarkasteltava kuvausta lähdekriittisesti, mutta sivuuttaa teosta ei voi.

Moni kaverikriitikko on keuhunut Sorsan kirjallisia kykyjä. On kuitenkin syytä yhtyä Kansan Uutisten Tapio Kariin siinä, että rönsyilevän teoksen "ilmaisu jättää toivomisen varaa". Valtiomies Sorsa olisi tarvinnut avukseen sen kustannustoimittaja Kalevi Sorsan, joka editoi aikanaan hienosti Yrjö Leinon muistelmat.

Jyrki Vesikansa